

שליחה בגיהנום: איך דינה הייתה יכולה לקרב את עשו? מבוסס על ליקוטי שיחות לה/150

אופנוע ועליו חסיד ברסלב וחבדני"ק היה מעורב בתאונת דרכים ושניהם נהרגו במקום ל"ע. הם הובאו בפני בית דין של מעלה ונשפטו שניהם לגיהנום. החסיד ברסלב פרץ בצעקות: "רבי נחמן, הבטחת שמי שיתפלל על הציון שלך, תתפוש אותו בפאות ותוציא אותו מהגיהנום". יצאה יד מגן עדן ומשכה את החסיד לעולם שכולו טוב.

גם החבדני"ק פרץ בצעקות: "רבי, כל חיי התמסרתי לשליחות שלך, אנא תמשוך אותי מהמקום הארור הזה". יצאה יד מגן עדן, הושיטה לו דולר לצדקה ואמרה: 'אתה תהיה השליח בגיהנום...!'

ספק מתי העלינו קושייה אדירה כמו זו שנדון בה היום. הקושי שלפנינו נמנה על סוג התמיהות המזעזעות והמרגיזות שאינן נותנות מנוח עד שמוצאים להן תשובה ראויה.

האסון הנורא ביותר בספר בראשית ואולי בתורה כולה הוא "מעשה דינה". אחרי 20 שנה בחרן הגיע יעקב אבינו ארצה וניסה להתבסס. דינה, בתו היחידה, יצאה לראות בבנות הארץ ולמצוא חברות בסביבה החדשה [היא באה מבית שכולו בנים ולא היו לה חברות...], לפתע נחטפה מהרחוב לתוך בית בשכם והפכה להיות שבוייה בידי המחבל הראשון, שכם בן חמור. תחושת העלבון של בני יעקב התפרצה, "הכזונה יעשה את אחותנו?!", והם הגיבו במעשה קיצוני של חיסול העיר¹.

כאן מתעורר המדרש להוסיף דבר שהוא בלתי נתפס: מי שנשא אחריות לאסון הוא לא פחות ולא יותר מיעקב אבינו. שכן קודם, כשהוא נפגש עם עשו, החביא את דינה כדי שלא יביט בה הרשע וירצה לשאת אותה לאישה, וזה נחשב ליעקב לחטא כי דינה הייתה מסוגלת להחזיר את עשו בתשובה. חז"ל יוצאים כאן מנקודת הנחה פמיניסטית, לפיה 'אישה בונה אישה הורסת' ו"דרך גברים לילך אחרי דעתם של נשים", ולכן דינה הייתה מסוגלת להטות את לבו של עשו בתשובה. וכיון שיעקב הרחיק אותה ממנו, לכן התגלגל למצב הרבה יותר חמור שהנערה נפלה באונס אצל גוי גמור.

1. בראשית לד,א: ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ – **רבי אברהם בן הרמב"ם:** 'אשר ילדה ליעקב' – אע"פ שזה ידוע [ולמה משרבבים שמו של יעקב לתוך הסיפור?]

בראשית רבה עו,ט: [למדנו קודם לגבי המפגש עם עשו] ויקם בלילה ההוא וייקח את שני נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו – ודינה היכן היא? נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר הרשע הזה עיני רמה היא שלא יתלה עיניו ויראה אותה וייקח אותה ממני ... אמר לו הקב"ה ... מנעת חסדך מן אחיר, דאילו נישאה לו לא זינתה ... לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי נשאת דרך איסור וזהו שכתוב 'ותצא דינה בת לאה'.

ולא צריך להיות מפרש כדי לעמוד נדהם: האם זאת דרך חדשה לקרב אנשים בתשובה?! לשלוח אישה לחזית?! לחבר בת צדקת לאיש מושחת כמו עשו - אדם שבגיל 15 רצח את נמרוד כדי להשיג את בגדי הצייד שלו?! וכי שמענו פעם על תביעה מאבא להכניס בתו לגוב אריות?!

פירוש תורה תמימה בראשית לב הערה ט: צריך ביאור היכן מצאנו כהאי גוונא שיהא חובה על אדם למסור את בתו לרשע שמא תחזירנו למוטב? והלא כנגד זה יש חשש שמא יחזירנו הוא לרשעה?

זאת לא רק תמיהה רגשית, אלא גם הלכתית:

שולחן ערוך אבן העזר נה: אם קלקל המשודך מעשיו, יכולה המשודכת לחזור בה.

במקרה שהמשודך קלקל מעשיו, זאת עילה לפירוק השידוך, אבל איש אינו אומר למשודכת: 'אדרבה, תצאי לשליחות בגיהנום...! כך קובעים חז"ל (פסחים מט): "כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה

¹ הארכנו בעבר בדברי הרמב"ם והרמב"ן כי בני יעקב מפעילים "נוהל שכן", לפיו השכנים שמחפים על הפושע ואינם עושים אתו דין חייבים מוות בעצמם.

בפני האריה". כלומר, המשיא בתו לאדם נבער, כאילו קושר את רגליה בפני אריה משחר לטרף. וקל וחומר במדובר כאן, שעשו ודינה לא חלמו להשתדך ויעקב לא אמורה להידרש ל**יזום** מפגש ביניהם.

ובכלל, מעבר לקושי לשלוח בת לאדם מסוכן כמו עשו, מנין שדינה מסוגלת להחזיר אותו בתשובה? אדרבה, אולי עלולה להיות מושפעת ממנו יותר מאשר משפיעה? הרי כבר שרה אמנו תבעה לגרש את ישמעאל מהבית כדי להרחיק את יצחק מחברתו הרעה, כדברי המשנה באבות "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע" ו"אוי לרשע ואוי לשכנו", שכן טבעו של אדם להיסחף אחרי שכניו השלייליים?

ידוע הסיפור על גדול תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי, רבי אלעזר בן ערך, שהלך לעיר החטאים, דיומסית ושכח שם את תלמודו, עד שקרא "החרש היה לבם" במקום "החודש הזה לכם". ואם כך קרה לגדול החכמים ש"מכריע את כל חכמי ישראל", מה תאמר נערה צעירה שנשלחת לבדה לבית עשו?!

אכן, הגישה בקרב המפרשים היא לצמצם את משמעות המדרש. בשם בעלי המוסר אומרים כי הטענה נגד יעקב הייתה על **שטרק בחוזקה מדי** את התיבה בה הסתתרה דינה. כלומר, **שלא נאנח** כשהסתיר אותה מעשו, שכן לא הרגיש שום קשר לאחיו ולא חש צורך לדאוג לו. יש אומרים בצורה חריפה יותר כי יעקב **לא רצה** שעשו ישוב בתשובה, היינו שהוא אפילו **חשש מהאפשרות שדינה תצליח ותשיב אותו בתשובה**, שכן לא רצה לראות איש צבוע והפכפך כזה כחלק מעם ישראל.

ואולם ברור שהמדרש מחייב ברור עמוק הרבה יותר.

ב. ככל שהשאלה הקודמת היא קשה, השאלה הבאה כואבת אפילו יותר:

2. בראשית שם: ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב – רש"י: בת לאה - ולא בת יעקב?! אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית הייתה, שנאמר 'ותצא לאה לקראתו'.

אם עד עכשיו חשבנו שיעקב אשם, אז מתברר שגם אימא שלה אשמה. ואצלה הקשר ממש ישיר לתוך האירוע הקשה: דינה הייתה 'יצאנית' כמו אימא שלה, כיון שאצל שתיהן נאמר "ותצא".

וכל אחד מורט את שערות הראש: מה עשתה לאה? מה פתאום לקחת אישה צדקת שלא עוללה רעה לאיש ולהפיל אותה לתוך הטינופת הזו? במיוחד **רש"י עצמו** פירש שיציאת לאה לקראת יעקב הייתה כדי להרבות שבטים. לאה הייתה להוטה להרחיב את המשפחה ולבנות את עם ישראל. ואיך אפשר להפוך את הקערה ולתאר אותה בביטוי הנורא הזה?

באר בשדה ממפרשי רש"י: קשה דהכא מגנה ללאה שיצאה לקראת יעקב ... ובזוהר הקדוש על הפסוק 'ותצא לאה' סיפר **בשבחה** שיצאה לקראת יעקב? **ליקוטי שיחות לה/150:** יותר יוקשה שהרי **רש"י עצמו** פירש על 'וישמע אלוקים אל לאה' שהייתה **מתאוה ומחזרת להרבות שבטים?**

הכרח אפוא לומר שההיפך הוא הנכון. כוונתו של רש"י היא 'ליצאנות למעליותא', **לשבח ולהעצים** את לאה ואת דינה. רש"י מתכוון לבאר את יסוד העניין כולו ולהסביר במה חטא יעקב:

דינה ניחנה כמו אימא שלה **בסגולות וביכולות לחולל מהפך**. לשנות את החוץ ולעורר לטוב גם את מי שמרד. דינה לא הייתה נערה שגרתית אלא אחת כזו שרכשה את הגישה העוצמתית לחיים של אימה שלה, ולכן זה נחשב ליעקב לחטא שמנע אותה מהמפגש עם עשו.

ואכן נשים לב שרש"י לא העתיק את המשך דברי המדרש, מקור דבריו. המדרש אומר דברים קשים בגנותה של לאה ודינה (שיצאו מקושטות לרחוב כמו יצאנית), ואילו רש"י משיט את הדברים, שכן כוונתו היא לערוך השוואה הפוכה, למעליותא, ולומר שדינה ניחנה בנפש מהפכנית כמו אימה.

כדי להבין את דמות הענק של לאה ותרומתה הנצחית להקמת עם ישראל, עלינו לפתוח את אחת המערכות המדהימות ומעוררות ההשראה שמוביל הרבי מליובאוויטש בספר בראשית.

ג. ספר בראשית מספר סיפור תמוה עד מאוד: יעקב אבינו מנהל קרב כנגד הגורל שלו. הוא מבקש לשאת אישה אחת, אבל ההשגחה העליונה מחברת אותו עם אישה אחרת. הקרב הזה מתנהל **בשלוש מערכות**, כאשר בכל פעם מתעקש יעקב להשיג את רחל ובתגובה היא חומקת ממנו יותר והוא בונה את חייו ומותו דווקא לצד לאה.

הסיבוב הראשון מתרחש בחתונה: יעקב הגיע לחרן, התיישב בבית לבן והחל לעבוד את צאנו. אחרי חודש שאל לבן "הגידה לי מה משכורתך", וכאן התרחש הפלא הראשון: יעקב ביקש לשאת את הבת הצעירה. נחשוב על זה: ללבן יש שתי בנות, שתיהן מוצלחות ויראות שמים, ובכל זאת יעקב ביקש לשאת את הצעירה. למה? במיוחד שברור **שהדבר פוגע חמורות בכבודה של הבת הגדולה**.

לבן הסכים ויעקב הלך לעבוד שבע שנים בשדה. הגמרא מספרת (בבא בתרא קכג) כי רחל הזהירה אותו מראש שזה לא יעבוד, משום ששום אבא הגיוני לא ייתן לבתו הצעירה להתחתן לפני בתו הגדולה, אבל יעקב הרגיע אותה בכך שהם יקבעו "סימנים" אותם תלחש באוזנו כשייכנסו לאוהל אחרי החופה. הדעת זקנים אומר כי הקוד היה המילה "חנה", שהוא ראשי התיבות של שלוש המצוות המוטלות על האישה: "חלה, נידה, הדלקת הנר".

הגיע ליל החתונה ובשלב כלשהו פשטו את שמלת הכלה מרחל והלבישו אותה על לאה? רחל, בטוב לבה, ריחמה על אחותה ומסרה לה את הסימנים. בבוקר גילה החתן התמים ששיקרו אותו. הוא זעם על לבן, אבל זה הצטדק בטענה הכי הגיונית: איך חשבת שאתן להשפיל את הבת הגדולה שלי?

ואכן האור החיים הקדוש מעלה את השאלה על **יעקב עצמו**: איך לא חש לכבוד לאה?

בראשית כט, כה: ויהי בבוקר והנה היא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי? הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני? ויאמר לבן: לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה - **אור החיים שם** יש לנו לדעת איך לא חש יעקב מקודם לטענה זו שאין דרך לתת הצעירה וגו'? ... אמנם אין זה הקפדה מעכבת אם האב רוצה לתת הצעירה קודם והיה על לבן לומר זאת מראש.

ואף שהאור החיים פותר את הבעיה מהבחינה המשפטית, שאפשר לעשות הסכם כזה, אבל בוודאי שהדברים טעונים הסבר רב מהבחינה הערכית: למה העדיף יעקב את רחל על לאה?

הסיבוב השני מתרחש לאורך החיים המשותפים: לאחר שיעקב גילה שרימו אותו היה עליו לקבל החלטה איך להמשיך הלאה. וכאן התרחש הפלא השני: במקום לומר כמו יהודי ירא שמים "מה אישה לאיש!", אמנם רציתי את רחל אבל קיבלתי את לאה וכנראה זה השידוך המיועד לי. הרי אפילו בתואל ולבן הרשעים אמרו "מה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב". בכל זאת יעקב אינו נסוג מהתוכנית המקורית, אלא מתעקש לשאת גם את רחל. (וכך מקבל החלטה מורכבת ביותר – לחיות עם שתי אחיות במקביל, דבר שיהפוך להיות אסור אחרי מתן תורה).

מנגד, כשם שהוא מתחזק באהבתו לרחל, ככה הגורל פועל נגדו והוא כמעט לא מספיק ליהנות מהחיים המשותפים איתה. חולפות שבע שנים מייאשות עד שרחל יולדת את יוסף ובעת לידתה השנייה היא מתה באופן פתאומי. לפי הסדר עולם היא התחתנה בת 22 ומתה בגיל 37 וכך חיה לצד יעקב בסך הכול 15 שנה כשחצי מתוכן הן קודרות וכואבות. במקביל, דווקא לאה היא זו שיוולדת את רוב בניו של יעקב ומאריכה יותר ימים כדי לגדל ולחנך אותם.

סדר עולם פרק ב [מיוחס לתנא רבי יוסי בן חלפתא]: רחל מתה בת ל"ז שנה ולאה בגיל מ"ד שנה. נמצאו רחל ולאה שנישאו ליעקב בנות כ"ב, שהיו תאומות [וכך רחל חיה לצידו 15 שנה].

הסיבוב השלישי הוא בחיים שאחרי החיים: רחל נקברת לבדה על אם הדרך אפרתה היא בית לחם ולאה היא זאת שקבורה לצידו של יעקב אבינו כבר 3500 שנה. כך מצווה יעקב את בניו לפני פטירתו:

² **איך רימו את יעקב?** א. יש דעה במדרש שלא רחל היו **תאומות זהות** (כמו יעקב ועשו שהיו תאומים) והיה קשה להבחין ביניהן. ב. המדרש אומר שהחתונה הייתה בערב שבת וכאשר נכנסה השבת הורה לבן לכבות הנרות ונוצר חושך. ג. והוא העיקר: יעקב עבד עבור רחל **שבע שנים בשדה** ומן הסתם היה חסידישער בחור שלא הרבה לפגוש את כלתו במשך שנות האירוסים (שהרי לא היו נשואים) ולכן לא הכירה היטב...

בראשית מט, כט: קברו אותי אל אבתי אל המערה אשר בשדה עפרון החתי ... שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו, שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו **ושמה קברתי את לאה.**

והשאלה עצומה: למה יעקב אוהב את רחל? ולמה ה' מתעקש על לאה?

ד. המפרשים מציגים ביאורים יפים (ראו בהערה³), אבל האמת היא שהפשט הפשוט ביותר כתוב בתורה: יעקב אהב את רחל כי הייתה **יפת תואר ויפת מראה** בעוד שעיני לאה רכות.

כמובן, אפשר ללמוד זאת ברמת הפשט, אבל אנחנו שואפים לייחס לאבות הקדושים שהיו 'מרכבה לאלוקות', מימד עמוק יותר של מבט על החיים וברור שהמונח "יפת תואר ויפת מראה" בא להעביר מסר על המשמעות העמוקה והמיסטית של היופי ביהדות.

בואו ניכנס לעניין עם סיפור מרתק מהתלמוד, זה מסוג הסיפורים שאין כל דרך להבין אותם לולי המבט הפנימי של פנימיות התורה:

ברכות ה, ב: רבי אליעזר חלה את חוליו האחרון. נכנס רבי יוחנן לבקרו ונפל האור על יופיו של רבי יוחנן. החל רבי אליעזר לבכות. אמר רבי יוחנן: למה אתה בוכה? אם משום התורה שלא התייגעת, הרי למדנו 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים'. אי משום חסרון הפרנסה, לא כל אדם זוכה לשני שלחנות. ואי משום פטירת הבן, הוציא רבי יוחנן עצם והראה שזה העצם של בנו העשירי שנפטר. השיב רבי אליעזר: **על היופי שלך שיבלה בעפר אני בוכה.** הסכים רבי יוחנן שעל זה ראוי לבכות ובכו שניהם.

זה לא יאומן: לא בוכים על תורה, לא על פרנסה, אפילו לא על אסון הילדים ל"ע, רק על אובדן היופי!.

כאשר התורה כותבת יופי, היא רוצה לתאר **שלימות ואצילות**. יש אנשים שהפנים שלהם משקפות רוממות שמעוררת כבוד. כל כך הרבה אנשים שנפגשו עם הרבי מליובאוויטש תיארו את ה"עיניים" שהביעו אהבה ורגישות אין סופיים (ראו עוד כמה דוגמאות בהערה⁴). נכון, יש להבדיל יופי בהמי שמעורר את היצר, אבל יש יופי נעלה המעורר יראת כבוד ואפילו יראת שמים.

התיאור של רחל כ"יפת תואר" נועד לתאר את הצדקות שלה, את העובדה שנולדה אדם שהולך **ישר לכתחילה** ללא תהיות וטעויות. אישה שוויתרה על הסימנים הסודיים שלה כדי שלא לפגוע באחותה. (ראו תורת מנחם תשיט א/4 בביאור "יפת תואר ויפת מראה" ברוחניות).

לאה, לעומתה, לא הייתה יפה, אבל סודה של לאה נמצא במילים הבאות: "ועיני לאה רכות". מה כוונת התורה? למה לספר את זה? איך אפשר לזלזל בבת ישראל ולספר לכל הדורות שרחל הייתה

³ החזקוני (כט, יט) כותב שיעקב נזהר מלהתחתן עם לאה, משום שלא הייתה **שייכת לעשיו** ורק זה היה חסר לו: לקחת את האישה לעשו אחרי שלקח את הברכות והבכורה ועשו נשבע להורגו. כך מובא במדרש כי מעת שנולדו הבנות היה סיכום מוקדם בין רבקה ללבן: "הגדולה לגדול והקטנה לקטן", ובלשון החזקוני: "ברחל בתך הקטנה" – שכן אם אשא הבכירה יבוא עשו אלי ויאמר לא דיך נטלת בכורתי וברכתי אלא אף אשתי?". להאיר כי ההסבר הזה מיישב לעניות דעתי גם את הצד של לאה. הרי כל אחד תמה כיצד שיתפה פעולה עם הרמאות של אביה ונדחפה לאדם שאינו רוצה בה? אבל לפי החזקוני הכול מבואר: היות שיעקב קנה את הבכורה מעשו, הוא נהיה **הגדול** ובמילא הוא ראוי לה שהרי "הגדולה לגדול והקטנה לקטן". אפשר לדחוס זה בלשון המדרש המספר על רגע המפגש הדרמטי בין יעקב ולאה. אותו רגע גורלי כשזרחה השמש ויעקב גילה שלא נמצאת לצידו. **תנחומא ישן ויצא יא:** כל הלילה עשתה עצמה כרחל ובבוקר ראה 'והנה היא לאה'. אמר לה יעקב 'בת הרמאי למה רימית אותי?' השיבה לו 'ולמה אתה רימית אביך?! כששאל 'האתה זה בני עשו', אמרת 'אנכי עשו בכורך!'. יש לומר שלא טענה טיעון חזק: מרגע שאמרת 'אנכי עשו בכורך', אתה אמור להיות הזיווג שלי, הבכורה... אתה לא יכול להיות הבכור אבל להתחתן עם הצעירה...
⁴ ראו גיטין נח על היופי של רבי ישמעאל, בתו ובנו, שהעיד על עומק קדושתם. לקו"ש יט/83 על "שאין האישה אלא ליופי". והנה סיפור: בימי השבעה של האדמו"ר הרי"ץ, הרבי סיפר כמה סיפורים המבטאים שהאדמו"ר הקודם נועד מלידתו להיות מנהיג ישראל (תורת מנחם תשי"ד/4). ביניהם: כאשר היה בן 5, הוא ישן במיטה, ועל ידו למד הרבי הרש"ב עם אחד החסידים. הילד היה יפה תואר ופניו האירו ואותו חסיד אמר לאביו שיופי הפנים מעיד על **טהרת המחשבה של הילד** [או טהרת המחשבה של ההורים בעת הזיווג]. התעורר אצל הרבי רצון לתת נשיקה לילד, אך החליט להמיר את הנשיקה ב'נשיקה חסידית' וכתב את המאמר 'מה רבו מעשיך ה'.

יפה בעוד שאחותה הגדולה לא יפה? ובעיקר, איך אפשר לפגוע בעיניה של האישה, והרי הגמרא אומרת ש"כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה?".

כאן נמצא סוד העוצמה של לאה: אם רחל היא זאת שהולכת ישר, לאה היא הנאבקה. הגמרא מסבירה ש"עיני לאה רכות" – מבכי, כי הייתה עומדת על פתחי דרכים לשמוע על מעללי עשו ולזעוק לקב"ה שאינה רוצה בו.

בבא בתרא שם: ועיני לאה רכות - מאי רכות? אילימא רכות ממש, אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב ... בגנות צדיקים דבר הכתוב?! ... אלא שבח הוא לה: שהייתה שומעת בני אדם אומרים שני בנים לרבקה שתי בנות ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן ... והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

אם רחל היא הצדיק, לאה היא בעל התשובה: אם רחל נועדה לשמור את מה שקיבלה, לחבק חזק את המזל הטוב שלה, לאה הייתה זו שנועדה להפוך את מה שקיבלה, לעשות את הבלתי יאומן וליצור מחדש את מסגרת החיים שלה. לאה האמינה שהקב"ה יצר בני אדם – לא כדי שישמרו את העולם שקיבלו, אלא - כדי שיזעקו נגדו! כדי שייאבקו ליצור מחדש את המזל שלהם.

כעת אפשר להבין את הוויכוח בין יעקב לקב"ה: יעקב רצה את רחל כי הוא רצה אישה מושלמת וילדים מושלמים! הוא רצה לייסד את עם ישראל על ילדים שהולכים ישר! שהעונג הבסיסי שלהם הוא לוותר לאחרים, להתעלות ולדבוק בקב"ה. אבל ה' רוצה את ההיפך: אישה נאבקה שתלד ילדים שייצרו את עולמם מחדש. הם לא יקבלו שום דבר מלמעלה, אלא יטביעו את חותמם בעולמו של ה'.

כעת נעבור אל הדור הבא ונראה איך הכול עבד בדיוק כפי התוכנית. רחל ילדה שני ילדים מושלמים כמותה, בגשמיות וברוחניות. יוסף שהיה יפה תואר ויפה מראה בגשמיות, וגם ברוחניות הוא "יוסף הצדיק". הנער שעומד לבדו מול אשת פוטיפר. עוד יותר מזה מובא על בנימין, שהוא האדם השלם בהיסטוריה, כמו שנאמר בגמרא (בבא בתרא ז,א) שהוא אחד מארבעה ש"מתו בעטיו של נחש". היינו ארבעה שמתו רק בגלל שנגזרה מיתה בעולם אבל בלא שום עוון שגרם לכך⁵.

מנגד, איך גדלו הילדים של לאה? אוהו, כאן יש את כל סוגי 'החולשות האנושיות'. ראובן הכעסן, שמעון ולוי כלי חמס מכורותיהם, ויהודה ותמר. אולם, מצד שני, הילדים של לאה הם אלו שהביאו לעולם את התשובה. הם אלו שהבינו לראשונה את הסוד כי הקשיים שלך הם המשימה שלך!.

הבה נזכיר את סוף הסיפור של יהודה ותמר ונמצא את המשפט הכי עוצמתי בתנ"ך אודות כוח התשובה: קרה מה שקרה בין יהודה לתמר והיא הרתה. הביאו אותה למשפט בפני יהודה, שהיה הדמות החשובה בעיר והוא גזר עליה מוות בשריפה. תמר לא רצתה להלבין את פניו ולא גילתה ממי היא מעוברת. היא מכרה את הבית, נפרדה מהחברים והתכוננה ללכת בשקט מהעולם.

הגיע בוקר השריפה, "היא מוצאת", כבר באו לקחת אותה לכיכר העיר והיא ביקשה בשקט מהעגלון שיעבור דרך הבית של הרב ויזרוק שקית קטנה. היה שם את העירבון, החותמת והפתילים שיהודה השאיר אצלה. תמר לא אמרה כלום והשאירה אצל יהודה את הבחירה מה לעשות הלאה.

יהודה קיבל את החומר, מסתמא נהיה לו שחור בעיניים, וכאן עמדו בפניו שתי אפשרויות: להיכנס למיטה, לכסות את הראש ולחכות שהשעתיים הבאות יעברו. תמר תעלה על המוקד ותיקח איתה השמיימה את הסוד. אבל יהודה בחר באפשרות השנייה: להיות "מענטש". הוא יצא החוצה וזעק שתי מילים: "צדקה ממני". א. ממני היא מעוברת. ב. ומה שיותר מרשים: הוא לקח אחריות ואמר "ממני", כפירוש רש"י שם: אני אשם במה שקרה משום שלא נתתי לה את שלה בני.

מאיפה הכוח הבלתי נתפס הזה? מאיפה האומץ של גדול בישראל שהוא עצמו דן אותה לשריפה וכעת להודות שהוא האבא? זה החינוך שהוא קיבל מאימא שלו: הקושי הוא לא האויב, הוא המשימה. ה' נותן לאנשים חולשות כדי שיפיקו מהם אור חדש שעוד לא היה כמותו בעולם.

⁵ בשיחה שם מעיר (לקו"ש לה/153 הערה 38) וכן ברשימות כ עמודים 9-128, שבפרטיות בנימין הוא הצדיק המושלם, ואילו יוסף הוא גם בעל תשובה, בחינת "יוסף ה' לי בן אחר".

אותו דבר קורה בהמשך עם הערבות על בנימין (ואכמ"ל): אף שבהתחלה יהודה נטל חלק במכירת יוסף, אחר כך הוא מתקן הכול עם הערבות על בנימין ומבהיר שיותר לא יוותרו על אח שלהם. זה אותו יהודה שלמד מאימא שלו שכישלון הוא לא הסוף, הוא ההתחלה. הוא קריאה לפעולה.

ליקוטי שיחות חל"ה/3-152: דרכי עבודת ה' נחלקות בכללות לשתי דרכים: צדיקים ובעלי תשובה. וזהו החילוק בין עבודת בני לאה ובני רחל ... עשרת השבטים שהשתתפו במכירת יוסף, אינם בדרגה דיוסף ובנימין שהיו צדיקים מעיקרא, אבל עניינם של בני לאה הוא עבודת התשובה, כמובא במדרש שראובן הוא 'פתח בתשובה תחילה'.

ויש לומר שיסוד החילוק בין השבטים הוא בהאימהות: רחל מורה על עבודת הצדיקים, יפת תואר ויפת מראה בלי מום, ולאה מורה על עבודת התשובה, שזהו ענין הבכיה דלאה, ועיני לאה רכות. וזהו שנאמר ביעקב 'ויאהב את רחל' כי מצד יעקב העיקר הוא עבודת הצדיקים, בתחום הקדושה עצמה.

אחרי הצבת היסוד הזה, נוכל להבין תעלומה מרתקת שהתרחשה שנים מאוחר יותר: שני גדולי מלכי ישראל 'חוטאים', שאול ודוד, ואולם מתפתח הבדל תהומי בדרך ההתמודדות שלהם עם מה שקרה: דוד שומע מנתן הנביא את משל כבשת הרש ואומר מילה אחת: "חטאתי". בלי לטשטש ובלי למרוח, "חטאתי". שאול, לעומתו, שומע משמואל את חטאו באי הריגת אגג וצאן עמלק, ולא מסוגל להוציא את המילה "חטאתי". הוא מאשים את העם, את היועצים, את כולם... חוץ מאת עצמו.

למה? במיוחד שעל פי פשט, החטא של שאול היה יותר קל ממה שקרה עם דוד?

הביאור פשוט: דוד הוא בן לאה, הוא גדל במשפחה של אנשים נאבקים שיודעים שהם צריכים לחפש אוצרות בתוך הלכלוך. הגמרא אומרת עליו את הביטוי המדהים: "קופה של שרצים תלויה בצווארו", שכן הוא בא מתמר ומרות - שתי מערכות ייחוס מפוקפקות. ולכן דוד חי בגישה כזו שבעולם אין יופי טהור, יש מאבק להיות כל יום יותר טוב מאתמול. **אין פלא שאחרי שהוא חוטא, הוא עושה מזה ספר תהלים של שירות ותשבחות...**

שאול, לעומתו, הוא בן בנימין משבט רחל. הוא גדל במשפחה של אנשים יפים ומי שגדל בעולם מושלם – לא יכול לצאת לרחוב עם שריטה על המצח... הוא לא מכיר יופי שאינו טהור.

ה. כעת אפשר לשוב אל השאלה המרכזית ולסגור את הקצוות: דינה היא הבת היחידה של לאה. היא ההמשך הנשי של אותה השקפת עולם נאבקת התובעת להפוך חושך לאור. ולכן דינה הייתה מסוגלת להניע את חייו של עשו לכיוון חדש לחלוטין.

דינה הייתה מתיישבת לצידו ואומרת: "בעלי היקר, אתה לא מפרש נכון את הקשיים שלך. הם לא אומרים שנולדת להיות בחוץ, הם אומרים שנולדת להיות הנאבקים והמתקנים, אתה נועדת להיות זה שיוכיח שהרע הוא בסך הכול בדיחה זמנית ורעועה, טוב מסותר". אבל יעקב אבינו – בעלה של רחל הצדקת – נאמן לשיטתו לייסד את עם ישראל על צדקות בטהרתה, מרחיק את דינה מעשו ובכך מונע את אפשרות תיקון אחיו.

לקו"ש שם: זו כוונת רש"י 'על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית הייתה', לפי שתכונה זו של דינה לפעול בחוץ, באה בירושה מלאה שתוכן עבודתה הוא בחוץ, להפוך את הרע שבחוץ לטוב.

[לשלמות העניין ראו בהערה התייחסות לשאלה חשובה שעולה כאן⁶].

⁶ בסוף השיעור עולה השאלה למה לאה לא חטאה בכך שבכתה ונמנעה מללכת לעשו? הרבי עונה בשיחה שאצל לאה עוד לא היה מבורר כוחה להשיב בתשובה וזה התברר רק בדור הבא כשפרטי התכונות שלה התגלו אצל דינה. עוד שמעתי שכשעשו היה אמור להינשא ללאה הוא היה צעיר ברתיחת הדמים, רוצח וגונב נשים מבעליהם. משא"כ אצל דינה שכבר היה אדם מיושב קרוב למאה שנים. עוד שמעתי מאבא שלי וארט נפלא: כשדינה הייתה הולכת לעשו, זה היה בשליחות הרבי – יעקב אבינו – ובמילא הייתה נשמרת, משא"כ לאה שהייתה הולכת בכוח עצמה, וד"ל.

ד. כיהודה ועוד לקרא אולי אפשר להוסיף לעניות דעתי נקודה מרגשת: איפה יעקב אבינו תיקן את העניין? מתי בכל זאת ביטא את ההערכה העמוקה שלו לגישת לאה?

המילים האחרונות של יעקב בעולם היו בקשתו להיקבר במערת המכפלה ושם הוא מדגיש מילים מהממות: 'שמה קברו את אברהם ושרה, שמה קברו את יצחק ורבקה ושמה קברתי את לאה!'.
פתאום הוא מזכיר את לאה ומבקש להיקבר על ידה. האישה שהיתה "שנואה" - שבכל לידה הביעה תחנונים "עתה יאהבני אישי", "עתה ילוח אישי אלי", "עתה יזבלני אישי" - בסוף חייו הוא מבקש להיטמן על ידה ולא על יד רחל בדרך אפרתה.

יש לומר כי בסוף ימיו, יעקב הבין את התרומה המשמעותית של לאה לחייו (ולכנסת ישראל בכלל). יעקב הביט מסביב וראה איך "מיטתו שלימה", איך כל הילדים נמצאים סביב המיטה שלו, יראים ושלמים, איך זכה למה שלא זכו אביו וסביו. ופתאום הבין את המתנה שהעניקה לאה לעם ישראל: את סוד ה**נצחיות**, את מתנת הקיום, את ההבנה שהקב"ה לא מחפש שלמות, הוא מחפש את אלו שמתאמצים להיות בכל בוקר יותר טוב מביום הקודם.

ונסיים: בחייה, לאה הייתה אדם שנאבק על כל הישג ומוציא את הכוחות כדי לקבל אהבה. אולם בסופו של דבר, לאה הפכה להיות הדבר האמיתי. כאשר עושים סיכום על ההישגים של רחל ולאה, הרי הם שלא בערך. לאה ילדה את מחצית השבטים וזרעה הצמיח את הכהונה והלווייה (לוי), את משה ואהרן, את המלוכה (יהודה), את משיח צדקנו (דוד) ואת התורה (יששכר).

החיים של לאה לא היו "נוחים", אבל בהחלט "משתלמים". וכבר ידוע הווארט שכתב רבנו הזקן: מצד אחד נאמר "נוח לו לאדם שלא נברא משנברא", ומצד שני נאמר "וירא ה' את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". אז החיים הם "טובים" או "לא נוחים"?

ההסבר הוא שהחיים הם לא "נוחים", אבל הם "טובים מאוד", הטוב היהודי הוא לא כזה שמושג מתוך רביצה על הספה, אלא מתוך עבודה ויגיעה – אבל הוא הנחת האמתי. הן לאדם עצמו והן לכללות הבריאה שתגיעה לשלמותה בקרוב ממש מאחר שאין הדבר תלוי אלא בתשובה.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ולעילוי נשמת האישה החשובה
אסתר בת יעקב**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי**

להצלחה רבה בכל ענייניהם

ולעילוי נשמת מרת

שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב